

A hosszú háború hatásai

Hadszintér a határokon belül, hadifoglyok, és a Tanácsköztársaság

Az 1914 őszén, a háború kitörése után néhány hónappal megindult orosz támadás az erdőgazdaság egyik legfontosabb központját, a korabeli Ung vármegye területén levő Bustyaháza Erdőhivatal működését, személyzetét és ingatlanjait is érintette.

A hadi eseményekről Temesváry Béla (1860–1929) erdélyi születésű erdőmérnök, a bustyaháza erdőhivatal akkori vezetője tudósította a földművelésügyi minisztert. *„Az ellenséges támadás hírére a felvidéki nép szerte futott, a menekülő vasutasok és a hozzájuk csatlakozott állami alkalmazottak az egész Ung völgyén és Ungvár városában óriási riadalmat támasztottak úgy, hogy a kitört pánik folytán a vidék és város ¾ részben üres. [...] egyszeres mind megszűnt annak a lehetősége, hogy az erdőhivatal nagyméltóságodtól értesítést nyerhessen.”* A továbbiakban a menekített értékekről és a menekülésről olvashatunk.

A betörés első hullámát 1914. október első hetében az ellentámadás visszavetette, így lehetőség nyílt a károk felmérésére. A részletes helyszíni szemlérről készült jelentésben viszont azt olvashatjuk, hogy az erdőhivatalokhoz tartozó gépekben, épületekben, infrastruktúrában, sőt még a felhalmozott fakészletekben sem esett kár.

Blickhardt József erdőmérnök annál jelentősebb fosztogatást tapasztalt a magánházaknál és hivatali helyiségekben, de ezekért sem az oroszokat, hanem a galíciai népfelkelőket és a rutén lakosokat tették felelőssé.

Oroszország háborúból való kilépéséig Kárpátalján állandóultak a hadi események, hadmozgások, amelyek a helyi erdőhivatalok életét is befolyásolták. Temesváry 1916. júliusi jelentése érzékletesen mutatja be a problémákat és az azok közötti összefüggéseket: *„rengeteg mennyiségű ló és vágómarha takarmányozására szükséges nagymennyiségű szénát illetve füvet a katonaság a helyszínen rekvirálja, az átvonuló vágómarha száj- és körömfájással teljesen megfertőzte az itteni marhaállományt [...] A lósorozásnál nem tettek kivételt a kir. kincstár szerződéses és épületi és tűzifa fuvarosaival sem.”*

Kárpátalja, Huszt vasútállomás, 1916. Forrás: Fortepan 132996 Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum / Archívum / Negatívár / Pölös István Gyűjteménye/Czakó Ferenc felvétele

A mintegy 4000 katona téli jelenléte nagy helyhiányt eredményezett, így az erdészeti hivatali helyiségek egyre nagyobb részébe szállásoltak be katonai egységeket. Ugyanekkor, a közeli técsői és a huszti erdőgondnokság területén a hadsereg tűzifahasználata, valamint az állandósuló széna- és élelmiszerlopás jelentett napi feszültséget. Az északkeleti területek egyre kiszámíthatatlanabb és erőszakosabb határvidékké változtak.

Az 1918 előtti Magyarország délkeleti határvidéke, tehát az a terület, amelyet elsőként ért el a román hadsereg 1916. augusztus–szeptemberi támadása, szintén meghatározó volt az ország fa- és erdőgazdasága szempontjából.

Az 1916-os román megszállás elvileg nem érthette váratlanul Erdélyt. Ezt tanúsítja Bodor Gyula csíkszeredai, később Debrecenben is komoly tekintélyt kiépítő, főerdőtanácsos szeptember közepi jelentése. A támadásra 1915 októbere óta számítani lehetett, és készült is kiürítési terv, de a védekezési eljárást nem veték elég komolyan. Az ellentmondások jelentőségére utal az az epizód is, hogy az augusztusban ideérkező katonai csapat meg nem nevezett tisztje Bodortól kérte, hogy jelöltessen ki olyan fákat, amelyeket a drótakadályok készítéséhez felhasználhat, ugyanakkor a tervezett akadályok végül nem készültek el.

Bodor jelentéséből az is kiderül, hogy az eljárásrend szerint támadás során az erdőhivatal személyzetének egy részét is népfelkelői szolgálatra kötelezték, mint ahogy a lakosság férfi tagjai is kötelesek voltak a katonai parancsnokságnál jelentkezni.

Az állami hivatalok 1916. augusztus 28-án egyszerre hagyták el a várost. A csíkszeredai erdőhivatal 1916. augusztus 28-án este, vonaton, a többi állami hivatallal együtt hagyta el a várost. A vonat Marosvásárhelyen 10, Kolozsváron 5 órát állt, így csak augusztus 31-én reggel ért Nagyváradra.

Bodor többrészes jelentésének személyzetre vonatkozó része nem maradt meg a minisztérium levéltárában, néhány alkalmazott útvonala azonban megismerhető. A csíkszentmártoni járási erdőgondnokság egyik alkalmazottjáról tudható, hogy szintén augusztus 28-án indult útnak és Hajdúnánásra érkezett, s csak szeptember végén jelentkezett a debreceni erdőfelügyelőségen, ahol úgy látták legjobbnak, ha Hajdúnánáshoz közeli hajdúböszörményi erdőgondnoksághoz osztják be.

Mások, mint például a csíkszeredai erdőgondnokságot ekkor vezető Nagy János csak Marosvásárhelyig ment a vonattal és a városhoz közeli Szabédon talált menedékre. Míg Gabosi Antalról kiderül, hogy közeli rokona élt Hajdúnánáson, Nagy Jánosról ezt csak feltételezni lehet. A kettő közül Gabosi választása jellemzőbbnek nevezhető, hiszen Csík vármegye közigazgatása átmenetileg Debrecenbe költözött és a menekültek átmeneti befogadására is Hajdú, valamint Szabolcs vármegyék voltak kijelölve.

A Délvidéken Krassó-Szörény vármegye nem lett rendszeres, váltakozó irányú hadmozdulatok színtere, de a militarizálódás ezt a vidéket sem kerülte el. Ez tükröződik az egyik határ menti kis területű legelő bérbeadásáról szóló feljegyzésben:

Petrova, vasútállomás, 1916. Forrás: azopan.ro

„Hogy a megnevezett részvénytársaság, mint előbbi bérlő csak 100 koronát ajánlott, abban leli magyarozatát, hogy ezen területet a katonaság lövészárkokkal össze-vissza hálózta be, mi által annak használhatósága tetemesen csökkent.”

A háborúhoz köthető családi tragédiák, halálesetek, az eltűnés és a hadifogság az életben és otthon maradókra gyakorolt következményei az özvegyek és feleségek, valamint az erdőigazgatási szervek és a kormányzati döntések közötti feszültségek során formálódtak.

Papp Andrásné (hadiözvegy) és Steyer Sándorné (férje hadifogságba esett) esetét kiemelve elmondható, hogy mindkét kérelmező igen jól értesült volt a jogszabályi változásokról. Ezekről feltehetően napilapokból tájékozódtak. Miután az érintettek kialakították véleményüket arról, hogy milyen juttatásra jogosultak, illetve mi lenne a jogszerű-igazságos döntés, kitartottak ezek mellett, s ezt a hivatali ellenállással szemben, vagy hivatali támogatást kérve, nehéz anyagi körülmények és nehezen feldolgozható veszteségek idején is képviselték.

A magyarországi erdőgazdaságban hadifoglyok szinte minden munkakörben, így a fakitermelésnél, a széna betakarításánál, vasúti pálya javításánál, fuvarozásnál és fűrészelésnél is dolgoztak. A Liptóújvári Erdőhivatal 1917 áprilisában hosszú beadványban tiltakozott az ellen, hogy a miniszter 100 hadifoglyot tőlük aratási munkákra vezényeljen.

A besztercebányai erdőigazgatóság 1917 nyarán ezzel szemben azt kérte, hogy 85 erdőgazdasági munkára alkalmatlannak talált náluk levő hadifoglyot 70 alkalmasra cserélhessen. Még több forrás olvasható a Magyar Nemzeti Levéltárban a Földművelésügyi Minisztérium irataiban (62/h tétel).

A foglyok ellátásával kapcsolatos problémáknak szintén több erdőhivatal területről maradt levéltári nyoma. Az ágynemű és a bakancs hiánya 1917 őszén mindentűnt gond volt, a nagybányai hivatalhoz tartozó fernezelyi fogolytáborban emellett olyan mértékben szaporodtak el a polos-

kák, hogy azt már a kassai katonai parancsnokság is szóvá tette, így megjelent a minisztériummal folytatott levelezésben: „A poloskák irtása céljából a barakkok deszka borítása és a fekvő állványok lebontattak, forró vízzel leforráztattak és bemeszeltettek, tehát a legalaposabb irtási mód foganatosított, s bár az összes poloska így sem pusztult el, annyira mégis megapasztattak, hogy a barakkokban a tél folyamán a foglyok tartózkodása lehetővé vált. Természetesen ennek egyik föltétele, hogy az őrkatonák a saját fülkéjük és a foglyok barakk részének tisztántartására felügyeljenek.”

Az erdőhivatal igyekezett minden, a katonai parancsnokság által kifogásolt körülményért a népfelkelő státuszú őrkatonákra hárítani a felelősséget. A parancsnokság feltehetően szerette volna a foglyokat saját céljaira használni, s ez vitte arra, hogy a foglyok körülményei miatt panaszt emeljen. A járványos betegségek közül 1917-ben a himlő merült fel. Zsarnócáról az év májusában táviratban jelentették, hogy „A 32675-ös rendelettel elvezényelt geletneki hadifoglyok között himlő eset fordult elő, továbbításuk felfüggesztése iránt pozsonyi parancsnokság megkerestetett.” Érzékelhető, hogy a járvány lehetősége riadalmat keltett, s intézkedést eredményezett. A spanyolnátha az 1917-es év forrásaiban még nem merül fel, a következő évről pedig nem maradt meg a hadifoglyokkérdésre vonatkozó minisztériumi anyag.

A világháború Magyarországon nem ért véget 1918 november elején. Ma már a történészek között konszenzus van a tekintetben, hogy a katonai megszállás, a katonák hazatérése nyomán, illetve az általános hiányból és elégedetlenségből következő erőszak több áldozatot követelt, mint a szintén több száz életet kioltó és erőszakultérát teremtő politikai terrorhullámok.

Az elmúlt év Tanácsköztársasággal kapcsolatos kutatási eredményei alapján nem véletlen, hogy az FM levéltárából olyan erdőgaz-

1917. Kárpátalja, Kőrösmező, lövegállás a település közelében. Forrás: Fortepan. Adományozó: Péchy László

Katonák utat készítenek Bukovinában, 1915. Forrás: Fortepan. Adományozó: Visnyovszky Éva

dálkodással kapcsolatos esetek maradtak ránk, amelyek a vidék és Budapest közötti kapcsolatra, a hiány jelentőségére, valamint a struktúrák folytonosságának kérdésére hívják fel a figyelmet.

Egy pályája jelentős részét Trencsénben befutó erdőtanácsos, Hyna Ottó (1868—1933) a Nógrád megyei Szokolya melletti faüzem továbbműködése ügyében tett látogatására vonatkozó irat arról tudósít, hogy a Tanácsköztársaság kikiáltása körüli és utáni időkben a politikai fordulatok és ezek elismertetése, valamint a fafeldolgozás folytonosságához fűződő köz- és politikai érdek 1919 márciusának végén potenciálisan szembekerült egymással. „Az üzem vezetésénél az uradalom által eddig alkalmazott személyzet már csak a szükséges helyismeretek miatt is – amennyiben a munkások bizalmát bírja – helyén hagyandó. A munkásságot nyugtassa meg az iránt, hogy a népbiztosság megfelelően gondoskodni fog a hétvégén esedékesé váló munkabérek kifizetéséről [...] Legkésőbb [április] 2-án reggel személyesen jelentse, mennyi az üzem valószínű napi teljesítőképessége, és körülbelül mily összegre lesz a heti bérfizetéshez szükség.”

Példának hozzuk fel a Ganz Danubius munkásai faellátásának kérdését is, amit a hevesi Felsőtárkányban működő Kron-

berger Faipari Rt.-nek kellett biztosítania. Zsombory Ignác erdőmérnök a következő feladatot kapta: „Felhívom ennek értelmében, hogy a ganzyári munkástanács két megbízottjának kíséretében utazzon haladéktalanul a helyszínre és felhatalmazom, hogy Felsőtárkány község direktóriumával a vasútvonalon való akadálytalan forgalom azonnali megindítása iránt tárgyalást folytasson és a kérdés kielégítő megoldására nézve megállapodást hozzon létre. A munkálatoknál foglalkoztatott munkások kebeléből egy három tagból álló ellenőrző munkástanács alakítandó. Megjegyzem, hogy e tekintetben a tisztviselő is munkás.”

Összegzés

Annak ellenére, hogy 1918. november elején nem voltak idegen katonai egységek az akkori Magyar Királyság területén,

érdemes tudatosítani, hogy az ország erdőgazdaságilag jelentős területei közül több is éveken át hadszíntér volt.

Korabeli jelentőségéhez képest kevésbé hangsúlyozott körülmény, hogy a munkaerőhiány miatt az orosz és olasz hadifoglyok nélkül a kincstári erdőgazdaságok, illetve a különböző fűrészüzemek működésképtelenné váltak volna.

A háborús viszonyok átalakították a családon belüli szerepeket, s ezen belül a kutatás során feltárt forrásokkal elsősorban a nők lépéseiről tudtunk szempontokat adni. Egyes erdészek kiszállásairól fennmaradt iratok kapcsán felszínre kerültek a Tanácsköztársaság időszakának terroron túli, a vidék-város kapcsolatot és az ellátási hiány folyamatos jelenlétét mutató események is.

Mindezek a jelenségek együtt adják ki a hosszúra nyúlt háború erdőgazdasági hatásait, legalábbis ezek levéltári lenyomatát. Ez esetben is igaz ugyanakkor, hogy egy többéves kutatási program teljesebb képet adhatna a regionális jellemzőkről és kutatásunk során alig érintett területekről, így például az infláció erdőgazdasági szerepéről, vagy a családok működéséről.

Balogh Róbert – Ásványi Szabolcs

